

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Nar (*Punica granatum* L.) Potansiyeli Konusunda Bir Araştırma

Mikdat ŞİMŞEK¹, Ersin GÜLSOY²

ÖZET: Gen merkezi Ön Asya olan nar ağacı, kültüre alınan en eski zirai ürünlerdendir. 2015 yılı istatistiklerine göre Türkiye 445.750 ton nar üretimine sahiptir. Ülkemizin toplam nar üretimi dikkate alındığında 234.609 ve 146.080 ton ile Akdeniz ve Ege Bölgeleri ilk iki sırayı almakta olup Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ise 13 ton üretim ile son sırada gelmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, yazları sıcak ve kurak, kışları ise yağışlı, sert ve soğuk geçen bir iklime sahiptir. Turunçgiller ve muz gibi soğuğa dayanıksız olan meyveler hariç birçok meyve türünün ticari olarak yetiştiriciliğinin mümkün olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde (Türkiye'nin nar üretimi bakımından üçüncü büyük bölge) 2015 yılı toplam nar üretimi 51.790 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu bölgedeki iller dikkate alındığında toplam 8.133 ve 4.096 ton nar üretimleri ile Kilis ve Gaziantep ilk iki sırayı almakta olup Batman ili 439 ton üretim ile son sırada yer almıştır. Bu çalışmada Güneydoğu Anadolu Bölgesinin mevcut nar üretim potansiyeli ortaya konarak bu konudaki farkındalığı artırmak ve mevcut potansiyelin değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi ile ilgili olarak ileriye dönük üretim planlamalarında karar vericilere ışık tutmak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güneydoğu Anadolu Bölgesi, nar üretim potansiyeli, geliştirme imkânları

A Research on Pomegranate (*Punica granatum* L.) Production Potantial of Southeastern Anatolia Region

ABSTRACT: Pomegranate for which Asia Minor is the gene centre is one of the oldest cultivated agricultural products. According to 2015 statistics Turkey has 445.750 tonnes of total pomegranate production. Considering the total pomegranate production by the Regions in Turkey, Aegean and mediterranean regions rank first and second with 234.609 and 146.080 tonnes of pomegranate productions respectively as Northeastern Anatolia Region is the last with a production of 13 tonnes. Southeast Anatolia Region has a terrestrial climate with considerably hot and dry summers and wet and cold winters. According to 2015 statistics total pomegranate production was realized to be 51.790 tonnes in Southeastern Anatolia Region (Turkey's third largest region regarding pomegranate production) where a number of fruit species can commercially be grown except for some fruit species not hardy for cold weather like citrus and bananas. Considering the 2015 year total pomegranate production of the provinces in Southeast Anatolia Region, Kilis and Gaziantep provinces rank first and second with 9.651 and 19.370 tonnes of pomegranate productions respectively as Batman province comes last with a production of 439 tonnes. In this study, through presenting the existing status of the pomegranate production potential of the Southeast Anatolia Region, it was aimed to increase the awareness and set light to decision makers in future plans for making use of and directing the existing potential.

Keywords: Southeast Anatolia Region, pomegranate production potantial, development opportunities

¹ Dicle Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Iğdır, Türkiye

² Iğdır Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Iğdır, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding Author: Mikdat ŞİMŞEK, mikdat.simsek@dicle.edu.tr

GİRİŞ

Meyve üretimi insanların daha sağlıklı beslenmesi, meyve işleyen sanayilere hammadde temin etmesi ve ihracata konu olması yönünden önemli bir üretim faaliyetidir. Türkiye, meyve türleri ve üretimi bakımından oldukça geniş potansiyele sahip ülkelerden birisidir ve birçok meyve türünün yetiştirilmesine elverişli ekolojik koşullarına sahip bulunmaktadır (Dizdaroğlu, 1985).

Anadolu coğrafik yapı itibariyle kültüre alınmış meyvelerin yetiştiriciliğine uygunluğunun yanı sıra birçoğunun da gen merkezidir (Gerçekçioğlu ve ark., 2014; Şimşek ve Kara, 2016). Çağımızda meyvecilik kültüründe önem kazanmış ve gittikçe önemi artan nar, antepfıstığı, vişne, badem, elma, armut, ayva, fındık, kiraz, erik, ceviz, kestane ve incir gibi birçok meyve türü bu topraklarda ortaya çıkmıştır. Yapılan arkeolojik araştırmalara göre 4-5 bin yıl önce Anadolu'da yukarıda bahsedilen meyve türlerinin birçoğunun yetiştirildiği ifade edilmektedir (Özbek, 1975; Gerçekçioğlu ve ark., 2014).

Türkiye'nin önemli coğrafik alanlarından biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi birçok kültüre ev sahipliği yapmış ve medeniyetlerin gelişip yayılmasında köprü vazifesi görmüştür. Ülkemizde 2015 yılı verilerine göre 57 ilimizde nar yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu illerin ilk 25'i arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi (GAB)'nde bulunan bütün iller yer almaktadır.

Ülkemiz nar üretiminde ilk beş sırada yer alan iller sırasıyla Antalya (107.237 ton), Mersin (45.594 ton), Denizli (39.715 ton), Adana (20.769 ton) ve Hatay (20.769 ton)'dır. Bölgelere göre nar üretim miktarı incelendiğinde 234.609 ton ile Akdeniz Bölgesi birinci, 146.080 ton ile Ege Bölgesi ikinci ve 51.790 ton ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi üçüncü sırada yer almaktadır Güneydoğu Anadolu Bölgesinin toplam nar üretim payı içerisinde ki değeri %11.62'dir (TUİK, 2015).

Güneydoğu Anadolu bölgesinde nar üretimi bakımından Gaziantep birinci, Kilis ikinci, Şanlıurfa üçüncü, Adıyaman dördüncü ve Siirt beşinci sırada yer alırken Batman ili son sırada yer

almaktadır. (TUİK, 2015). Güneydoğu Anadolu Bölgesinde nar potansiyelinin geliştirilmesi durumunda; hem bölgenin kendi ihtiyacını karşılayacak ve hem de çevredeki bazı yörelere ve Ortadoğu ülkelerine meyve ihracatı yapılabilecek ve sonuçta bölge halkı ve ülkemize gelir sağlanacaktır.

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ NAR POTANSİYELİNİN GENEL DURUMU

Güneydoğu Anadolu Bölgesi (GAB)'nin bütün illerinde nar yetiştiriciliği yapılmaktadır. Zivzik narı, Hicaz narı, Katurbaşı, Dicle narı, Bori, Şekerek, Mayhoş, Barut, Urfa narı, Karaköprü narı, Seyfi narı, Katina narı, Derik narı ve Oğuzeli narı önemli yerel veya standart çeşitlerdir. Zivzik narı meşhur olanların başında yer almaktadır (Şimşek ve Yücel, 2015). Bu nar çeşidi Siirt yöresine has olup, meyve ağırlığı 200-800 gr arasında değişmektedir. Zivzik narının iç taneleri nohut büyüklüğünde, çekirdeği küçük ve yumuşaktır. Asit oranı düşük ve tadı mayhoş olup uzun süre bozulmamakta ve tüketiciler tarafından pazarda tercih edilmektedir (Anonim, 2017b; Şimşek ve Yücel, 2015).

GAP bölgesinde yetiştirilen toplu nar alanları 72.550 dekar'dır. En fazla toplu nar alanına 21.398 dekar ile Şanlıurfa ili ve en az toplu nar alanına ise 643 dekar ile Şırnak ili sahiptir (Çizelge 1). Çizelge incelendiğinde, Gaziantep ilinin (19.370 ton) nar üretiminde ilk sırada, Batman ilinin (439 ton) son sırada yer aldığı; ağaç başına ortalama verim bakımından Mardin ilinin (46 kg) ilk sırada Şanlıurfa ilinin (12 kg) son sırada yer aldığı; meyve veren yaştaki nar ağacı sayısı bakımından Şanlıurfa ilinin (791.282 adet) ilk sırada Şırnak ilinin (18.230 adet) son sırada yer aldığı; meyve vermeyen yaştaki nar ağacı sayısı bakımından Adıyaman ilinin (464.245 adet) ilk sırada, Şırnak ilinin (1.200 adet) son sırada yer aldığı ve toplam nar ağaç sayısı bakımından Şanlıurfa ilinin (1.120.672 adet) ilk sırada, Şırnak ilinin (19.430 adet) ise son sırada yer aldığı görülmektedir (TUİK, 2015). GAB'ın genel ve özel anlamda iki ayrı ekolojiye sahip olduğu dikkate alındığında yukarıda bahsedildiği gibi nar yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması halinde hem Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve hem de ülkemizin ekonomisine önemli katkılar sağlanacağı umut edilmektedir.

Çizelge 1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi 2015 yılı nar ağacı sayıları ve üretim miktarları.

İl Adı	Toplu meyvelik alanı (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
Adıyaman	12.428	5.112	19	268.750	464.245	732.995
Batman	417	439	18	24.960	11.215	36.175
Gaziantep	17.596	19.370	32	613.778	65.812	679.590
Diyarbakır	1.908	842	17	48.840	7.585	56.425
Kilis	10.951	9.651	24	394.236	43.804	438.040
Mardin	1.807	3.246	46	71.257	66.225	137.482
Siirt	5.402	3.323	23	147.435	28.007	175.442
Şanlıurfa	21.398	9.261	12	791.282	329.390	1.120.672
Şırnak	643	546	30	18.230	1.200	19.430
Toplam	72.550	51.790	22	2.378.768	1.017.483	3.396.251

NARIN GENEL İKLİM İSTEKLERİ

Nar (*Punica granatum L.*) kışları ılık ve yağışlı, yazları uzun, sıcak ve kurak geçen yerlerde iyi yetişebilmekte, -10°C 'nin altında taze sürgünleri, -18°C 'nin altında ise ana gövdesi soğuktan zarar görmekte, ayrıca güneşi çok seven bir bitki olup, 0 metreden 1000 metreye kadar yükseklikteki rakımlarda yetiştirilebilmektedir.

Ayrıca, bu bitki, geç çiçek açtığı için ilkbahar donlarından zarar görmemesine karşın, geç olgunlaşan çeşitleri ise sonbahar geç donlarından zarar görebilmektedir.

Nar yetiştiriciliğinde, yıllık ortalama 500 mm'lik yağış yeterli olmakla beraber bu yağışların ilkbaharda düşmesi istenmesine karşın, yaz aylarında düşen yağışların meyve kalitesini bozduğunu, meyvenin olgunluğuna yakın yağın yağmurların meyve kabuğunun çatlamasına sebep olabildiği, yazın meyve olumu sırasında görülen yüksek nispi nemin meyve kalitesini olumsuz etkilediği, meyve oluşumu döneminde kuru hava koşullarının kaliteli meyve oluşumunu sağlayarak pazar değerini artırdığı belirtilmektedir (Anonim, 2017a).

GÜNEYDOĞUANADOLUBÖLGESİNDE NAR YETİŞTİRİCİLİĞİ YAPILAN İLLERİN BAZI İKLİM ÖZELLİKLERİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi genel olarak denizden uzak bir konumda bulunduğu için karasal iklim özelliği gösterir. Bölgede yazlar oldukça uzun, sıcak ve kurak geçerken, kışlar ise soğuk ve yağışlıdır. Gece ile gündüz arasında oldukça büyük sıcaklık farkları vardır. Bölgede karasal iklim hakim olsa da Adıyaman, Gaziantep ve Mardin ilinde kara iklimi ile akdeniz iklimi arasında bir geçiş iklimi görülür. (Anonim, 2017c)

Güneydoğu Anadolu Bölgesi (GAB)'nde yer alan Adıyaman ilinde karasal iklim görülmekte ilde yazlar sıcak ve kurak kışlar ise soğuk ve yağışlı geçmektedir. İlde yıllık ortalama sıcaklık 17.0°C , en düşük sıcaklık 4.3°C ve en yüksek sıcaklık 37.3°C , yıllık ortalama yağış miktarı 674 mm dir (Anonim, 2017c; Anonim, 2017d). Batman ilinde çoğunlukla sıcak ve ılıman iklim özellikleri görülmektedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ise nispeten ılık ve yağışlıdır. (Anonim, 2017f). İlin yıllık ortalama sıcaklığı 16.7°C , yıllık ortalama yağış miktarı 530 mm dir (Anonim, 2017g). Diyarbakır ilinde sert kara iklimiyle yarı kurak yağla iklimi hüküm sürer.

Güneydoğu Toroslar kuzeyden gelen soğuk rüzgârları kestiği için Doğu Anadolu'ya nazaran kışları daha az soğuk olup, çoğunlukla sıcaklık +46.2°C ile -24.2°C arasında değişkenlik göstermektedir (Anonim, 2017i). İlin yıllık ortalama sıcaklığı 15.6 °C, yıllık ortalama yağış miktarı 530 mm dir (Anonim, 2017i). Gaziantep ilinde sıcak ve ılıman iklim hüküm sürmekte olup, Akdeniz ve Doğu Anadolu iklimleri arasında bir geçiş özelliğini göstermekte, ağırlıklı olarak Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir. Sıcaklık -17°C ile 48.8°C arasında seyretmektedir (Anonim, 2017k). İlin yıllık ortalama sıcaklığı 15.5 °C, yıllık ortalama yağış miktarı 529 mm dir (Anonim, 2017l). Kilis ilinde sıcak ve ılıman bir iklim hakim olup yazları sıcak ve kurak, kışları çok soğuk değildir. Sıcaklık 1.3°C ile 35.4°C arasında seyrederek (Anonim, 2017n). Kilis ilinin yıllık ortalama sıcaklığı 16.6 °C, yıllık ortalama yağış miktarı 506 mm dir (Anonim, 2017o). Mardin ilinde karasal iklim ile Akdeniz iklimi arasında bir geçiş iklimi görülür. Yazlar sıcak ve kışlar soğuk geçer (Anonim, 2017p). Mardin ilinin yıllık ortalama sıcaklığı 16.6 °C, yıllık ortalama yağış miktarı 648 mm dir (Anonim, 2017r). Siirt ilinde kara iklimi hüküm sürer. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı geçer. (Anonim, 2017ş). Siirt ilinin yıllık ortalama sıcaklığı 16.2 °C, yıllık ortalama yağış miktarı 767 mm dir (Anonim, 2017t). Şanlıurfa ilinde kara iklimi hüküm sürer. Yazlar uzun ve çok sıcak olup, kışlar çok soğuk geçer. Yaz ile kış, gece ile gündüz arasında ısı farkı fazladır. Nem oranı az olduğundan Türkiye'nin en sıcak ili olmasına rağmen, havalar boğucu olmayıp yılın 25 günü sıcaklık 0°C'nin altındadır (Anonim, 2017ü). İlin yıllık ortalama sıcaklığı 25.7 °C, yılın en düşük sıcaklığı 1.4 °C ve en yüksek sıcaklığı 38.7 °C, yıllık ortalama yağış miktarı 477 mm dir (Anonim, 2017v). Şırnak'ta karasal iklim hüküm sürer. Orta kesimleri kışın çok yağış alır. Güney ve güneybatı kesimlerinde iklim daha yumuşaktır. Yüksek dağlardan oluşan doğu kesimindeyse kışları sert ve kar yağışlı geçer. (Anonim, 2017z). İlin yıllık ortalama sıcaklığı 13.5 °C, yılın en düşük sıcaklığı -2.8 °C ve en yüksek sıcaklığı 33.8 °C, yıllık ortalama yağış miktarı 830 mm dir (Anonim, 2017aa).

ADİYAMAN İLİNİN NAR POTANSİYELİ

Adıyaman'ın iklim özellikleri incelendiğinde nar yetiştiriciliğine uygun bir il olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda, Adıyaman'da 1 merkez ilçe ve 8 diğer ilçeler olmak üzere toplam 9 ilçe bulunmakta (Anonim, 2017e) olup tümünde nar yetiştiriciliği yapılmaktadır (Çizelge 2). Çizelge incelendiğinde, Adıyaman da 2015 yılında toplam 5.112 ton nar üretimi gerçekleşmiş olup, en fazla üretim Kahta ilçesinde (1.780 ton), daha sonra sırasıyla Merkez (877 ton), Samsat (597 ton), Gölbaşı (453 ton), Gerger (419 ton), Besni (392 ton), Tut (273 ton), Çelikhan (212 ton) ve Sincik (109 ton) ilçesinde gerçekleşmiştir Bu ilimizde ortalama verim 19 kg olup, bu değer hem Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve hem de Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Ancak, Bu ilimizde toplam nar ağaç sayısı 732.995 adet olup bunun 268.750 adeti meyve veren yaşta, 464.245 adeti ise meyve vermeyen yaştaki ağaçlardan oluşmaktadır. Bu yüzden, bu ilimizde, nar yetiştiriciliği gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Ancak, Adıyaman'da ağaç başına verimin artırılması için bakım ve kültürel işlemlerin bilinçli yapılması ve yöreye uyumlu standart nar çeşitleri ile yetiştiriciliğin yaygınlaştırılması halinde yöre halkı ve ülkemizin milli ekonomisine daha fazla katkı sağlanacaktır.

BATMAN İLİNİN NAR POTANSİYELİ

Batman'ın iklim özellikleri incelendiğinde nar yetiştiriciliğine uygun bir il olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Batman'da 1 merkez ilçe ve 5 diğer ilçeler olmak üzere toplam 6 ilçe bulunmakta (Anonim, 2017h) olup tümünde nar yetiştiriciliği yapılmaktadır (Çizelge 3). Çizelge incelendiğinde, 2015 yılında ilde toplam 439 ton nar üretimi gerçekleşmiş olup, en fazla üretim Kozluk ilçesinde (195 ton), daha sonra sırasıyla Gercüş (127 ton), Hasankeyf (42 ton), Beşiri (38 ton), Sason (31 ton) ve Merkez (6 ton) ilçesinde gerçekleşmiştir. İlde ağaç başına nar verimi 18 kg olup, bu değer hem GAB ve hem de Türkiye ortalamasının altındadır Ancak, ilde toplam nar ağaç sayısı 36.175 adet olup bunun 24.960 adeti meyve veren yaşta 11.215 adeti ise meyve vermeyen yaştaki ağaçlardan oluşmakta olup, nar yetiştiriciliği yaygınlaşmaktadır. Ancak, Batman'da ağaç başına verimin artırılması için bakım ve kültürel işlemlerin bilinçli yapılması ve yöreye uyumlu standart nar çeşitleri ile yetiştiriciliğin yaygınlaştırılması halinde, yöre halkı ve ülkemizin milli ekonomisine daha fazla katkı sağlanacaktır.

Çizelge 2. Adıyaman ilinin 2015 yılı nar ağacı sayıları ve üretim miktarları.

İlçe Adı	Toplu meyvelik alanı (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
Besni	443	392	19	20.850	20.297	41.147
Çelikhan	100	212	24	9.000	2.000	11.000
Gerger	306	419	14	29.700	17.550	47.250
Gölbaşı	702	453	17	26.800	14.000	40.800
Kahta	5.141	1.780	19	94.700	184.700	279.400
Samsat	1.000	597	17	35.300	12.100	47.400
Sincik	286	109	11	9.700	4.000	13.700
Tut	500	273	24	11.600	19.598	31.198
Toplam	12.428	5.112	19	268.750	464.245	732.995

Çizelge 3. Batman ilinin 2015 yılı nar ağacı sayıları ve üretim miktarları.

İlçe Adı	Toplu meyvelik alanı (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
Beşiri	90	38	10	4.000	1.400	5.400
Gercüş	105	127	24	5.380	3.170	8.550
Hasankeyf	150	42	28	1.500	750	2.250
Kozluk	0	195	17	11.500	3.000	14.500
Sason	0	31	14	2.200	1.800	4.000
Toplam	417	439	18	24.960	11.215	36.175

DİYARBAKIR İLİNİN NAR POTANSİYELİ

Diyarbakır'ın iklim özellikleri incelendiğinde çoğunlukla nar yetiştiriciliğine uygun bir il olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Diyarbakır'da 4 merkez ilçe ve 13 diğer ilçeler olmak üzere toplam 17 ilçe bulunmakta (Anonim, 2017j) olup 9'unda nar yetiştiriciliği yapılmaktadır (Çizelge 4). Çizelge incelendiğinde, ilde 2015 yılında toplam 842 ton nar üretimi gerçekleştiği, en fazla üretimin Çermik ilçesinde (311 ton), daha sonra sırasıyla Çüngüş (183 ton), Dicle (168 ton), Ergani (93 ton), Kayapınar (33 ton), Kocaköy (23 ton), Hazro (13 ton), Lice (12 ton) ve Eğil

(6 ton) ilçesinde gerçekleştiği görülmektedir. İlde ağaç başına nar verimi 17 kg olup, bu değer hem Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve hem de Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Diyarbakır'da toplam nar ağaç sayısı 56.425 adet olup bunun 48.840 adeti meyve veren yaşta, 7.585 adeti ise meyve vermeyen yaştaki ağaçlardan oluşmakta olup, nar yetiştiriciliği yavaş da olsa yaygınlaşmaktadır. Ağaç başına verimin artırılması için bakım ve kültürel işlemlerin bilinçli yapılması ve yöreye uyumlu standart nar çeşitleri ile yetiştiriciliğin yaygınlaştırılması halinde, özellikle nar yetiştiriciliği yapılan ilçelerdeki yöre halkı ve ülkemizin milli ekonomisine katkı sağlanacaktır.

Çizelge 4. Diyarbakır ilinin 2015 yılı nar ağacı sayıları ve üretim miktarları.

İlçe Adı	Toplu meyvelik alanı (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
Çermik	30	311	21	15.030	1.100	16.130
Çüngüş	1.500	183	11	16.300	1.300	17.600
Dicle	70	168	28	5.950	1.440	7.390
Eğil	28	6	24	250	0	250
Ergani	30	93	17	5.500	675	6.175
Hazro	30	13	25	520	290	810
Kocaköy	40	23	24	950	750	1.700
Lice	125	12	5	2.570	1.500	4.070
Kayapınar	55	33	19	1.770	530	2.300
Toplam	1.908	842	17	48.840	7.585	56.425

GAZİANTEP İLİNİN NAR POTANSİYELİ

Gaziantep'in iklim özellikleri incelendiğinde nar yetiştiriciliğine uygun bir il olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Gaziantep'te 2 merkez ilçe ve 7 diğer ilçeler olmak üzere toplam 9 ilçe bulunmakta (Anonim, 2017m) olup tüm ilçelerde nar yetiştiriciliği yapılmaktadır (Çizelge 5).

Çizelge incelendiğinde, 2015 yılında ilde toplam 17.596 ton nar üretimi gerçekleştiği en fazla üretimin Oğuzeli ilçesinde (8.509 ton), daha sonra sırasıyla Nizip (5.699 ton), Şahinbey (1.935 ton), Nurdağı (1.238 ton), Islahiye (1.056 ton), Araban (442 ton), Şehitkamil (275 ton), Karkamış (165 ton) ve Yavuzeli (51 ton) ilçesinden karşılandığı görülmektedir. İlde ağaç başına ortalama nar verimi 32 kg olup, bu değer Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin üzerinde olup Türkiye ortalaması civarındadır.

Ayrıca, bu ilimizde toplam nar ağaç sayısı 679.590 adet olup bunun 613.778 adeti meyve veren yaşta, 65.812 adeti ise meyve vermeyen yaşta ağaçlardan oluşmakta olup, nar yetiştiriciliği gittikçe yaygınlaşmaktadır. Nar yetiştiriciliğinin bu ilimizde yaygınlaştırılması halinde bölge halkı ve ülkemizin milli ekonomisine önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KİLİS İLİNİN NAR POTANSİYELİ

Kilis'in iklim özellikleri incelendiğinde nar yetiştiriciliğine uygun bir il olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Kilis'te 1 merkez ilçe ve 3 diğer ilçeler olmak üzere toplam 4 ilçe bulunmakta (Anonim, 2017ö) olup tüm ilçelerde nar yetiştiriciliği yapılmaktadır (Çizelge 6).

Çizelge incelendiğinde, ilde 2015 yılında toplam 9.651 ton nar üretilmiş olup en fazla üretim Merkez ilçesinde (6.501 ton), daha sonra sırasıyla Musabeyli (1.438 ton), Elbeyli (1.389 ton) ve Polateli (323 ton) ilçesinde gerçekleşmiştir İlde ağaç başına ortalama nar verimi 24 kg olup, bu değer GAB'nin üzerinde olup Türkiye ortalamasının altındadır.

Ayrıca, bu ilimizde toplam nar ağaç sayısı 438.040 adet olup bunun 394.236 adeti meyve veren yaşta 43.804 adeti ise meyve vermeyen yaşta ağaçlardan oluşmakta olup, nar yetiştiriciliği yaygınlaşmaktadır.

Bakım ve kültürel işlemlerin daha sağlıklı yapılması ve yöreye uyumlu standart çeşitler ile nar yetiştiriciliğinin bu ilimizde yaygınlaştırılması halinde bölge halkı ve ülkemizin milli ekonomisine önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çizelge 5. Gaziantep ilinin 2015 yılı nar ağacı sayıları ve üretim miktarları.

İlçe Adı	Toplu meyvelik alanı (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
Şahinbey	1.492	1.935	42	45.730	12.200	57.930
Şehitkamil	550	275	24	11.700	1.550	13.250
Araban	209	442	47	9.400	2.900	12.300
İslahiye	1.650	1.056	19	56.150	29.400	85.550
Karkamış	650	165	20	8.400	1.900	10.300
Nizip	4.219	5.699	24	242.500	10.020	252.520
Nurdağı	511	1.238	33	37.628	1.240	38.868
Oğuzeli	8.250	8.509	42	201.150	6.600	207.750
Yavuzeli	65	51	46	1.120	2	1.122
Toplam	17.596	19.370	32	613.778	65.812	679.590

Çizelge 6. Kilis ilinin 2015 yılı nar ağacı sayıları ve üretim miktarları.

İlçe Adı	Toplu meyvelik alanı (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
Merkez	7.227	6.501	25	260.172	28.908	289.080
Elbeyli	1.642	1.389	23	59.112	6.568	65.680
Musabeyli	1.700	1.438	23	61.200	6.800	68.000
Polateli	382	323	23	13.752	1.528	15.280
Toplam	10.951	9.651	24	394.236	43.804	438.040

MARDİN İLİNİN NAR POTANSİYELİ

Mardin'in iklim özellikleri incelendiğinde nar yetiştiriciliğine uygun bir il olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Mardin'de 1 merkez ilçe ve 8 diğer ilçeler olmak üzere toplam 9 ilçe bulunmakta (Anonim, 2017s) olup tüm ilçelerde nar yetiştiriciliği yapılmaktadır (Çizelge 7). Çizelge incelendiğinde, ilde 2015 yılında toplam 3.246 ton nar üretimi gerçekleşmiş olup, en fazla üretim Kızıltepe ilçesinde (1.998 ton), daha sonra sırasıyla Derik (414 ton), Nusaybin (376 ton), Ömerli (160 ton), Yeşilli (138 ton), Midyat (114 ton),

Artuklu (29 ton), Dargeçit (14 ton) ve Savur (3 ton) ilçesinden karşılanmıştır. İlde ağaç başına ortalama nar verimi 46 kg olup, bu değer hem GAB'nin ve hem de Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Ayrıca, bu ilimizde toplam nar ağaç sayısı 137.482 adet olup bunun 71.257 adeti meyve veren yaşta, 66.225 adeti ise meyve vermeyen yaşta ağaçlardan oluşmakta olup, nar yetiştiriciliği gittikçe yaygınlaşmaktadır. Nar yetiştiriciliğinin bu ilimizde yaygınlaştırılması halinde bölge halkı ve ülkemizin milli ekonomisine önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çizelge 7. Mardin ilinin 2015 yılı nar ağacı sayıları ve üretim miktarları.

İlçe Adı	Toplu meyvelik alanı (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
Dargeçit	56	14	11	1.250	230	1.480
Derik	256	414	94	4.400	1.452	5.852
Kızıltepe	750	1.998	80	25.000	29.000	54.000
Midyat	260	114	19	6.050	29.750	35.800
Nusaybin	264	376	15	25.000	2.200	27.200
Ömerli	0	160	80	2.000	500	2.500
Savur	0	3	10	307	43	350
Yeşilli	120	138	33	4.200	1.800	6.000
Artuklu	101	29	10	3.050	1.250	4.300
Toplam	1.807	3.246	46	71.257	66.225	137.482

SIİRT İLİNİN NAR POTANSİYELİ

Siirt'in iklim özellikleri incelendiğinde nar yetiştiriciliğine çoğunlukla uygun bir il olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Siirt'te 1 merkez ilçe ve 6 diğer ilçeler olmak üzere toplam 7 ilçe bulunmakta (Anonim, 2017u) olup, bunların 5'inde nar yetiştiriciliği yapılmaktadır (Çizelge 8). Çizelge incelendiğinde, ilde 2015 yılında toplam 3.323 ton nar üretimi gerçekleşmiş olup, en fazla üretim Şirvan ilçesinde (2.175 ton), daha sonra sırasıyla Pervari (673 ton), Tillo (188 ton), Merkez (169 ton) ve Eruh (118 ton) ilçesinden

karşılanmıştır. İlde ağaç başına ortalama nar verimi 23 kg olup, bu değer Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin üstünde, buna karşın Türkiye ortalamasının altındadır. Ayrıca, bu ilimizde toplam nar ağaç sayısı 175.442 adet olup bunun 147.435 adeti meyve veren yaşta, 28.007 adeti ise meyve vermeyen yaşta ağaçlardan oluşmakta olup, nar yetiştiriciliği gittikçe yaygınlaşmaktadır. Bakım ve kültürel işlemlerin bilinçli yapılması ve nar yetiştiriciliğinin bu ilimizde yaygınlaştırılması halinde bölge halkı ve ülkemizin milli ekonomisine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çizelge 8. Siirt ilinin 2015 yılı nar ağacı sayıları ve üretim miktarları.

İlçe Adı	Toplu meyvelik alanı (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
Merkez	153	169	28	6.000	2	6.002
Tillo	70	188	19	10.000	3.500	13.500
Eruh	55	118	37	3.150	350	3.500
Pervari	1.085	673	29	23.085	13.035	36.120
Şirvan	4.039	2.175	21	105.200	11.120	116.320
Toplam	5.402	3.323	23	147.435	28.007	175.442

ŞANLIURFA İLİNİN NAR POTANSİYELİ

Şanlıurfa'nın iklim özellikleri incelendiğinde, nar yetiştiriciliğine uygun bir il olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Şanlıurfa'da 3 merkez ilçe ve 10 diğer ilçeler olmak üzere toplam 13 ilçe bulunmakta (Anonim, 2017y) olup, bunların tümünde nar yetiştiriciliği yapıldığı görülmektedir (Çizelge 9). Çizelge incelendiğinde, ilde 2015 yılında toplam 9.261 ton nar üretimi gerçekleşmiş olup, en fazla üretim Bozova ilçesinde (2.084 ton), daha sonra sırasıyla Karaköprü (2.040 ton), Siverek (995 ton), Birecik (869 ton), Harran (721), Hilvan (658 ton), Ceylanpınar (597 ton), Suruç (316 ton), Haliliye (306 ton), Eyyübiye (248 ton), Akçakale (227 ton), Halfeti (110 ton) ve Viranşehir (90 ton) ilçesinden

karşınlanmıştır. İlde ağaç başına ortalama nar verimi 12 kg olup, bu değer hem Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve hem de Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Bunun en büyük nedenin nar yetiştiriciliğinin bilinçsizce yapılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Şanlıurfa'da toplam nar ağaç sayısı 1.120.672 adet olup bunun 791.282 adeti meyve veren yaşta, 329.390 adeti ise meyve vermeyen yaşta ağaçlardan oluşmakta olup, nar yetiştiriciliği gittikçe yaygınlaşmaktadır. Ağaç başına verimin artırılması için bakım ve kültürel işlemlerin bilinçli yapılması, yöreye uyumlu çeşitlerle yetiştiriciliğin yapılması gerekmektedir. Bu yapıldığı takdirde özellikle nar yetiştiriciliği yapılan ilçelerdeki yöre halkı ve ülkemizin milli ekonomisine katkı sağlanacaktır.

Çizelge 9. Şanlıurfa ilinin 2015 yılı nar ağacı sayıları ve üretim miktarları.

İlçe Adı	Toplu meyvelik alanı (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
Akçakale	2.035	227	9	24.090	29.620	53.710
Birecik	385	869	28	30.800	0	30.800
Bozova	5.770	2.084	12	170.575	85.000	255.575
Ceylanpınar	631	597	9	63.460	120	63.580
Halfeti	200	110	19	5.850	350	6.200
Harran	426	721	28	25.560	0	25.560
Hilvan	3.024	658	19	35.000	145.000	180.000
Siverek	1.650	995	16	62.295	0	62.295
Suruç	1.649	316	15	21.000	45.000	66.000
Viranşehir	450	90	24	3.825	24.300	28.125
Eyyübiye	1.000	248	4	66.000	0	66.000
Haliliye	1.000	306	5	66.723	0	66.723
Karaköprü	3.178	2.040	9	216.104	0	216.104
Toplam	21.398	9.261	12	791.282	329.390	1.120.672

ŞIRNAK İLİNİN NAR POTANSİYELİ

Şırnak'ın iklim özellikleri incelendiğinde, yüksek dağlardan oluşan doğu kesiminin önemli bir bölümü hariç tutulursa, nar yetiştiriciliğine uygun bir il olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Şırnak'ta 1 merkez

ilçe ve 6 diğer ilçeler olmak üzere toplam 7 ilçe bulunmakta (Anonim, 2017bb) olup, bunların 6'sında nar yetiştiriciliği yapılmaktadır (Çizelge 10). Çizelge incelendiğinde, ilde 2015 yılında toplam 546 ton nar üretimi gerçekleşmiş olup, en fazla üretim Merkez ilçesinde (235 ton), daha sonra sırasıyla Silopi (226

ton), Güçlükönak (55 ton), İdil (13 ton), Uludere (12 ton) ve Cizre (5 ton) ilçesinde gerçekleşmiştir. İlde ağaç başına ortalama nar verimi 30 kg olup, bu değer GAB ortalamasının oldukça üstünde ve Türkiye ortalamasına yakındır.

Şırnak'ta toplam nar ağaç sayısı 19.430 adet olup bunun 18.230 adeti meyve veren yaşta, 1.200 adeti ise

meyve vermeyen yaştaki ağaçlardan oluşmakta olup, nar yetiştiriciliği kısmen de olsa yaygınlaşmaktadır.

Ağaç başına verimin artırılması için bakım ve kültürel işlemlerin bilinçli yapılması, yöreye uyumlu çeşitlerle yetiştiriciliğin yapılması halinde, yöre halkı ve ülkemizin milli ekonomisine az da olsa katkı sağlanacağı ümit edilmektedir.

Çizelge 10. Şırnak ilinin 2015 yılı nar ağacı sayıları ve üretim miktarları.

İlçe Adı	Toplu meyvelik alanı (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Ağaç başına ortalama verim (kg)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Toplam ağaç sayısı
Merkez	0	235	47	5.000	0	5.000
Cizre	0	5	63	80	400	480
Güçlükönak	150	155	15	3.600	400	4.000
İdil	10	13	19	700	200	900
Silopi	418	226	28	8.000	0	8.000
Uludere	65	12	14	850	200	1.050
Toplam	643	546	30	18.230	1.200	19.430

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Güney Doğu Anadolu Bölgesinde nar ve diğer meyve türlerinin yetiştiriciliğinin yapıldığı alanlarda düzenli bir şekilde kültürel ve bakım işlemlerin yapılması durumunda hem nar hem de diğer meyvelerin üretiminde daha kaliteli ürün elde etme imkanı oluşacaktır.

2. Güney Doğu Anadolu Bölgesinde yöreye uygun verim ve kalitesi belli olan standart çeşitlerle üretim yapılması halinde üreticiler daha çok kazanç elde edeceklerdir.

3. Bölgede yöresel adıyla bilinen mahalli çeşitler üzerinde seleksiyon çalışmaları yapılarak üstün performans gösteren çeşitlerin belirlenmesi ve sonrasında adaptasyon çalışması yapılarak, bunlar arasında olumlu sonuç verenlerin çeşit tescillerinin yapılarak üretimlerinin yaygınlaştırılması yöre ve ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacaktır.

4. Güney Doğu Anadolu Bölgesinde Şanlıurfa ili başta olmak üzere pek çok ilde çoğunlukla bilinçsiz bir şekilde ve modern teknikler uygulanmadan yetiştiricilik yapıldığından dolayı verim ve kalite düşüktür. Bu bağlamda nar üreticilerinin uygulamalı eğitim almaları hem kendilerine ve hem de ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır.

5. Nar üreticilerinin ve nar yetiştiriciliği yapmak isteyen yöredeki çiftçiler ile bu konuda uzman kişilerin kontrolünde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan ve düzenli nar bahçelerinin tesis edildiği Mardin, Kilis ve Gaziantep ile Akdeniz ve Ege Bölgesi'ndeki standart çeşitlerle tesis edilmiş nar bahçelerine geziler düzenlenmesi, bölgenin nar üretim potansiyelinin artırılmasına olumlu katkılar sağlayacaktır.

6. Güney Doğu Anadolu Bölgesinin bütün illerinde nar yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması için ekolojik faktörlerin dikkate alınması gerekir.

7. Üretilen nar ve öteki meyve türlerinin, savaşların bitmesi halinde, Ortadoğu pazarına, kolayca gönderilebileceği ve bunların pazarlanmasında sıkıntı olmayacağı ümit edilmektedir.

8. Modern nar yetiştiriciliğinin Güney Doğu Anadolu Bölgesinin tüm illerinde yaygınlaştırılması için nar üreticisi ve nar yetiştiriciliği yapmak isteyenler buldukları valiliklerin koordinatörlüğünde başta o ilde bulunan üniversitenin tarım ile ilgili fakülte, yüksekokul, enstitü, araştırma merkezleri olmak üzere, İl Tarım,

Gıda ve Hayvancılık Müdürlükleri,, Tarımsal Araştırma Merkezleri veya istasyonları, Kalkınma Ajansları, Ziraat odalarının yanı sıra çeşitli Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği yapmaları halinde olumlu neticeler alınacaktır.

Sonuç olarak, bu çalışmada Güney Doğu Anadolu Bölgesinin bütün illerinin mevcut nar potansiyeli ortaya konularak bu konudaki farkındalığı artırmak, mevcut potansiyelin değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi ile ilgili olarak ileriye dönük üretim planlamalarında karar vericilere katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2017a. http://adana.tarim.gov.tr/Belgeler/Yayinlarimiz/nar_yetistirciligi_2010.pdf.
- Anonim, 2017b. <http://www.tarimpusulasi.com/gundem/guneydogu-anadolu-yeni-gap-eylem-planini-umutla-bekliyor>.
- Anonim, 2017c. <http://www.cografya.gen.tr/tr/adiyaman/iklim.html>.
- Anonim, 2017d. <https://tr.climate-data.org/location/283/>.
- Anonim, 2017e. <http://www.adiyaman.gov.tr/>.
- Anonim, 2017f. <http://www.cografya.gen.tr/tr/batman/iklim.html>.
- Anonim, 2017g. <https://tr.climate-data.org/location/284/>.
- Anonim, 2017h. <http://www.batman.gov.tr/>
- Anonim, 2017i. <http://www.cografya.gen.tr/tr/diyarbakir/iklim.html>.
- Anonim, 2017j. <https://tr.climate-data.org/location/285/>.
- Anonim, 2017k. <http://www.diyarbakir.gov.tr/>.
- Anonim, 2017l. <http://www.cografya.gen.tr/tr/gaziantep/iklim.html>.
- Anonim, 2017m. <https://tr.climate-data.org/location/286/>.
- Anonim, 2017n. <http://www.gaziantep.gov.tr/>.
- Anonim, 2017o. <http://www.cografya.gen.tr/tr/kilis/iklim.html>.
- Anonim, 2017p. <https://tr.climate-data.org/location/286/>.
- Anonim, 2017q. <http://www.kilis.gov.tr/>.
- Anonim, 2017r. <http://www.cografya.gen.tr/tr/mardin/iklim.html>.
- Anonim, 2017s. <https://tr.climate-data.org/location/286/>.
- Anonim, 2017t. <http://www.mardin.gov.tr/>.

- Anonim, 2017ş. <http://www.cografya.gen.tr/tr/siirt/iklim.html>.
- Anonim, 2017t. <https://tr.climate-data.org/location/286/>.
- Anonim, 2017u. <http://www.siirt.gov.tr/>.
- Anonim, 2017ü. <http://www.cografya.gen.tr/tr/sanliurfa/iklim.html>.
- Anonim, 2017v. <https://tr.climate-data.org/location/285/>.
- Anonim, 2017y. <http://www.sanliurfa.gov.tr/>.
- Anonim, 2017z. <http://www.cografya.gen.tr/tr/sirnak/iklim.html>.
- Anonim, 2017aa. <https://tr.climate-data.org/location/285/>.
- Anonim, 2017bb. <http://www.sirnak.gov.tr/>.
- Dizdaroğlu T. 1985. İzmir İli Menemen İlçesinde Şeftali, Kayısı ve Erik Yetiştiriciliğinin Ekonomik Açından Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Gerçekçioğlu R., Bilgener Ş., Soylu A. 2014. Genel Meyvecilik (Meyve yetiştiriciliğinin esasları). NOBEL Akademik Yayıncılık, Geliştirilmiş 4. Basım, 498 s., İstanbul.
- Özbek S. 1975. Genel Meyvecilik. Adana Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Adana.
- Şimşek M., Kara A. 2016. Diyarbakır Meyvecilik Potansiyeline Genel Bir Bakış. Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu. 2-5 Kasım 201, Diyarbakır (Basımda).
- Şimşek M., Yücel B. 2015. Çevre Dostu Meyve Üretim Tekniği Açısından Güneydoğu Anadolu Bölgesi. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çevre Sempozyumu, 24-25 Mart 2015, 227-234, Diyarbakır.
- TUİK, 2015. T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu. Retrieved October 1, 2016, from the World Wide Web: <https://biruni.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul>.